

koparılmış cisim kendindeki bu tabii meyilden ötürü önceki mekânına geri döner. Cisim tabii mekânında iken onda tabii meyil söz konusu olamaz. Tabii meylin karşılığı kasrı meyildir. Tabii meyil ne kadar güçlü olursa onun kasrı meyil kabul etmesi o kadar zor olur ve kasrı meyil ile tabii mekânından uzaklaşması da çok yavaş olur. Oluş ve bozuluşu kabul eden cisimlerdeki meyil meyil-i müstakimdir. Onlar bu sebeple tabii mekânlarından alınıp hareket ettirilebilir. Meyil-i müstakîmin karşılığı meyil-i müstedîrdir. Tabiatında meyil-i müstakîm bulunan cisimde meyil-i müstedîrin olması düşünülemez. Çünkü bir tek tabiat, bir şeye hem yönelmeye hem de ondan geri dönmeye elverişli olmaz. Aslında muharrik güç, cismi söz konusu bu meyil vasıtasıyla hareket ettirir. Ancak bu meyil ne hareketin ne de muharrik gücün kendisidir. Zira hareketin tamam oluşu esnasında meyil yokken de muharrik güç mevcuttur. Tabii meyille kasrı meyil arasındaki ilişki ters orantılıdır, biri artarken diğeri azalır (M. Âtîf el-İrâkî, s. 318). Esasen kasrı hareket, cismi tabii gücünün dışında başka bir güçle tahrik etmekten ibarettir. Buna göre, meselâ yukarıdan aşağıya bırakılan bir taşın tabii hareketine bir de artı hız katan gücün ürettiği harekete kasrı hareket denir (İbn Sînâ, *es-Semâ'u't-tabî'î*, s. 153; M. Âtîf el-İrâkî, s. 327, 334; Ebû'l-Berekât el-Bağdâdî, II, 157-158).

Atma ve itme olaylarında muharrikle müteharrik arasındaki ittisâli Aristo vasat nazariyesiyle açıklar. Aristo'ya göre muharrikin gücünü müteharrike ileten bu aracı unsur havadır. Eflâtun ise bunu izleme (teâkub) nazariyesiyle açıklamıştır. Buna göre de atılan cismin önündeki hava müteharrikin arkasına geçerek ona hareket gücü verir. Her iki görüşte de ortamı oluşturan hava veya su, atılan yahut fırlatılan cismin hareketinin sebebi olmaktadır. İslâm felsefesinde hareket konusunda geniş açıklama yapan İbn Sînâ, her iki görüşü yetersiz bularak bunu meyil nazariyesiyle açıklamaya çalışmıştır. Ona göre atan, atılan cisme cisimde bir süre kalacak muharrik bir güç verir ki bu meyil-i kasrıdır. Hava sürtünmesiyle bu güç yavaş yavaş azalır ve buna ters yönde cismin tabii meyil artar. En sonunda tabii meyil kasrı meyil tamamen kuşatır ve bir müdahale olmadıkça onu cismin tabii mekânında tüketir. Söz konusu olayda muharrikle müteharrik arasındaki ittisâl bu kasrı meyille gerçekleşir. Ayrıca bu meyil hareketin yakın sebebi gibidir. Buna göre hareketlerin hızlı ve yavaş ol-

ması, kasrı meyil veren gücün az ve çok olmasından ileri gelir. Yine bu güç, hareketin içinde geçtiği nicelik, nitelik ve durum kategorilerine göre az veya çok olabilir. Öte yandan kasrı meyildeki ortam bu meyle mukavemet eder ve bu durum boşluğun olmadığını gösterir. Buna göre eğer havanın mukavemeti olmasaydı yukarıya doğru atılan bir taş en son feleğin sathına kadar yükselebilirdi. Bu durumda cismin hareket edebilme yeteneği denilebilecek olan meyil üçe ayrılabilir: a) Tabii meyil. Ağır cismin aşağı, hafif cismin yukarı hareket etmesi gibi. b) Nefsânî meyil. Felek nefsinin dairevî harekette meyil, nebâtî nefsin tek bir yöne, insânî nefsin değişik iradelerle birçok yöne hareket etmesi gibi. c) Kasrı meyil. Ağır bir cismin yukarı doğru fırlatılması gibi.

İslâm filozoflarınca hareketin açıklanmasında belli ölçüde Aristo takip edilmekle birlikte vaz'î hareket ve meyil nazariyesi Aristo'da yoktur. Meyil nazariyesine İbn Sînâ'dan önce ilk defa Yahyâ en-Nahvî'de rastlanır. Fakat onu geliştiren ve hareket nazariyesinin önemli bir unsuru haline getiren İbn Sînâ'dır. Daha sonra Ebû'l-Berekât el-Bağdâdî, bu nazariyeye modern dinamikteki ivme kanununu hatırlatan görüşler eklemiştir (bk. *DİA*, X, 303).

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rîfât, "el-Hareke" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 337-346; Aristoteles [Aristo], *Manîku Aristo* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Küveyt 1980, I, 73-74; Kindî, *Resâ'il*, s. 15, 16, 111, 116, 117, 120-121, 133, 153-154, 165, 167, 196-197, 203, 205, 216-217, 221, 258-259; İbn Sînâ, *Şerhu Kitâbi Harfî'l-lâm* (Abdurrahman Bedevî, *Aristo 'inde'l-Arab içinde*), Kahire 1947, s. 23; a.mlf., *eş-Şifâ' el-lâhiyyât (1)*, II, 257-259, 280, 282, 381-401; a.mlf., *eş-Şifâ' el-Manîk (2)*, s. 271-273; a.mlf., *'Üyûnû'l-hikme* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Beyrut 1980, s. 24, 26-32, 50-51; a.mlf., *es-Semâ'u't-tabî'î* (nşr. Saîd Zâyed), Kahire 1983, s. 7, 17, 18, 30, 34, 35, 37, 48, 81-83, 87, 89, 107, 110-111, 132, 134-155, 251, 262, 300, 312 vd.; a.mlf., *en-Necât* (nşr. M. Takî Dânişpejûh), Tahrân 1363 hş., s. 203-225, 277-283, 617-636; a.mlf., *el-İşârât*, Beyrut 1413/1992, II, 260 vd., 280-290, 298-304, 315-316, 437-450; Ebû'l-Berekât el-Bağdâdî, *Kitâbü'l-Mu'teber fi'l-hikme* (nşr. Şerafeddin Yalıtıkaya-Süleyman Nedvî), Haydarâbâd 1357-58, II, 27-40, 103-119, 157-158; Ali Durusoy, *İbn Sina Felsefesi*, İstanbul 1993, s. 36, 152 vd.; Ahmed M. Tayyib, *Mevkûf Ebi'l-Berekât el-Bağdâdî mine'l-felsefeti'l-meşâ'iyye* (doktora tezi, ts.), Câmîatü'l-Ezher, Külliyyetü usûlî'd-dîn Ktp., nr. 861, s. 90-136; M. Âtîf el-İrâkî, *el-Felsefetü't-tabî'iyye 'inde İbn Sînâ*, Kahire, ts. (Dârü'l-Maârif), s. 189-231, 316-335; Mustafa Çağrı, "İbn Teymiyye'nin Bakışıyla Gazzâlî-İbn Rüşd Tartışması", *İTED*, IX (1995), s. 78-126; a.mlf., "Ebû'l-Berekât el-Bağdâdî", *DİA*, X, 303.

ALİ DURUSOY

HAREKET

Nurettin Topçu'nun
(ö. 1975)
yayımladığı aylık fikir
ve sanat dergisi.

Sorbonne Üniversitesi'nde doktorasını verip 1934'te Türkiye'ye döndükten sonra bir süre Galatasaray Lisesi'nde felsefe öğretmenliği yapan Nurettin Topçu, *Hareket* dergisini İzmir Atatürk Lisesi'ne tayin edildiği sırada burada çıkarmaya başladı (Şubat 1939). Dergi İstanbul'da basılmakla beraber ilk beş sayısının idare merkezi olarak İzmir adresi verilmiştir. 6. sayıdan itibaren yayımını tamamen İstanbul'da sürdüren *Hareket* Nurettin Topçu hayatta iken 158. ölümünden sonraki yeni seriyle beraber 186 sayı çıkmıştır. Aralıklarla, değişik boyut ve hacimde yayımlanan ve her defasında 1. sayıdan başlayan derginin dönemleri ve tarihleri şöyledir: I. dönem: Şubat 1939-Mayıs 1943 (sy. 1-12); II. dönem: Mart 1947-Haziran 1949 (sy. 1-28); III. dönem: Aralık 1952-Haziran 1953 (sy. 1-7); IV. dönem: Ocak 1966-Mart 1977 (sy. 1-115); V. dönem: Mart 1979-Eylül 1981 (sy. 1-24). Derginin son iki dönemdeki adı *Fikir ve Sanatta Hareket* olarak tescil edilmiştir.

Basın hürriyetinin sınırlı olduğu bir devirde *Hareket* dergisi ilk sayılarından itibaren din, milliyetçilik, sosyal nizam ve inkılâp gibi kavramlara resmî görüşün dışında yeni anlamlar yüklemesi bakımından önem taşır. Hatta devrin, ılımlı seviyede de olsa yönetime muhalefet gösteren tek dergisi olma özelliği dikkati çeker. Nitekim Nurettin Topçu'nun, Nizam Ahmed takma adıyla yazdığı "Çalgıcılar" başlıklı yazı ile (sy. 4, Mayıs 1939, s. 110-111) tek şef rejimini hicvettiği için dergi ve yazarı takibe uğramıştır. Bunun yanında *Hareket*'in yayın hayatına atıldığı yıllarda hiçbir dinî derginin bulunmadığı, dinî yayınların da gazetelerde bir çeşit romanlaştırılmış İslâm tarihi tefrikası veya ilmiyel seviyesinde halk kitaplarından ibaret olduğu hatırlanmalıdır. Aynı yıllarda çıkmakta olan fikir dergilerinin başlıcalarından spiritüalist muhtevalı *Ağaç*, hümanist *Kültür Haftası* ve *İnsan*, aşırı devletçi ve Marksist *Kadro*, antikomünist *Fikir Hareketleri*, hümanist ve pozitivist *Yücel* ve benzerlerinin hemen tamamı iktidardaki tek partinin resmî görüşlerinin dışına çıkamayan dergilerdir. Bu bakımdan *Hareket* döneminin tek muhalif dergisi durumundadır.

Hareket'in ilk serisinde dergiyi, ideolojisini ve programını tanıtıcı bir takdim yazısı yoktur. Ancak hemen bütün dönemlerde derginin dünya görüşünü büyük çapta Nurettin Topçu'nun fikirlerinin yönlendirdiği belirlidir. Dergi adını, Topçu'nun doktora hocası Fransız filozofu Maurice Blondel'in hareket (action) felsefesinden alır. İlk sayıdaki "Hareket Felsefesi" başlıklı uzun makalede bu felsefeyi özetleyen Nurettin Topçu âlemin varlık, düşünce ve hareketin bütünü, dolayısıyla var olmanın da düşünmek ve hareket etmek demek olduğunu söyler. Ona göre insanın her hareketinde ilâhî iradenin rolü vardır. Bu sebeple her hareket ilâhî bir karakter taşır. Nurettin Topçu bu felsefenin metodunu ve kavramlarını İslâm tasavvufu için değerlendirmeye çalışmış ve Anadolu insanının felsefesini yapmak amacıyla kullanmıştır. *Hareket*'teki hemen her yazısında Türk milletinin bütün sosyal kurumlarıyla nasıl bir devlet ve toplum yapısına sahip olması gerektiği hususunda metafizik ve pratik yolları göstermiştir.

Derginin ideolojisi bu temel felsefenin ışığında gelişir. Özellikle din, milliyetçilik, sosyal nizam ve inkılâp gibi kavramlarda alışılmışın dışında yeni bakış açıları getirir. İlk dönem yazılarında doğrudan doğruya İslâm'dan bahsedilmediği, buna karşılık ahlâk, mesuliyet, hizmet, hakikat, vicdan, sonsuzluk, ebedilik, iman, irade, diğerkâmlık gibi kavramlar altında bir İslâm nizamı düşüncesinin verilmek istendiği görülür. Türkiye'de demokrasi hareketlerinin ve nisbî bir basın hürriyetinin başladığı ikinci döneminden itibaren dergede dinî meseleler daha belirlilik ve açıklık kazanır. *Hareket*'in bu konudaki yazıları İslâmî ahlâk, imanın derunî hazzı, mistik yaşayış ve cemiyet nizamı gibi düşünceler çerçevesinde gelişir. "Hareket'in Otuz Yılı" adlı tahlil yazısında Nurettin Topçu, "İlâhî prensiplerini Kur'an'da bulduğumuz bir kalp ahlâkının felsefî temellerini denedik" der. Ekonomi ve toplum düzeni konusunda da aşırı sermaye birikimine ve bunu doğuran aşırı sanayi gelişmesine karşı olan *Hareket*, bu düşüncenin tabii bir sonucu olarak devletçi bir anlayışı benimsemiştir. Özellikle IV. dönemde, İslâm'daki kul hakkı davasının asrımızda zaruri olarak bir İslâmî sosyalizm anlayışını ortaya koyması gerektiği fikrini savunmuştur. İslâmî karakterde bir dergi tarafından ilk defa ortaya atılan bu fikir, 1966-1970 yılları arasında

özellikle dinî çevrelerde basına pek yansımamış da olsa birtakım olumsuz tepkilere uğramıştı (Kısküre, s. 389-392). Hüseyin Perviz Hatemi'nin, Roger Garaudy'den çevrilmiş *Sosyalizm ve İslâmiyet* (İstanbul 1965) adlı eseri esas alarak konuyla ilgili problemleri araştıran seri yazısının *Hareket*'te yayımlanması da aynı döneme rastlar ("Sosyalizm ve İslâmiyet Tartışmaları", *Hareket*, sy. 3-17, Mart 1966-Mayıs 1967, kitap halinde yayını: *İslâm Açısından Sosyalizm*, İstanbul 1967). Dergi bir polemige girmeksizin Nurettin Topçu'nun "Ne İçin Sosyalizm" başlıklı bir yazısı ile (*Hareket*, sy. 26, Şubat 1968, s. 5-8) konuya açıklık getirir. Topçu bu yazısında Türk toplumunun komünizm, kapitalizm ve masonluk ağlarına düşmemesi için sosyalizmin gerektiğini, böyle bir sosyalizmin ise İslâm'ın ta kendisi olduğunu ileri sürer. Sosyalizmi "hak ile kudretin terkibi" olarak gören Topçu yazıda bu rejimin gerekçelerini de sıralar. Derginin konuyla ilgili anketine gelen cevaplardan (sy. 27-30, Mart-Haziran 1968) genel olarak prensiplerin benimsendiği, ancak bazı okuyucuların bu meseleye sosyalizm adının verilmesine karşı çıktıkları anlaşılmaktadır (anketin bir değerlendirilmesi için bk. Muzafer Civelek, "Anket ve Düşündürdükleri", *Hareket*, sy. 31, Temmuz 1968, s. 13-15).

Hareket'in milliyetçilik anlayışı da Gökalp'in Türkçülüğünden farklıdır. Bu anlayışta ırkın yeri olmadığı gibi dine ilgisiz kalan, hatta ona olumsuz bir tavır takınan milliyetçiliğe de karşı çıkarak "millî tarihimizin müslüman Anadolu'nun tarihi olduğunu, Türk'ün bütün dehasının İslâm dini içinde ve onun sayesinde işlemiş bulunduğunu" kabul eden bir milliyetçilik anlayışına sahip olmuştur. Böylece II. Meşrutiyet'ten sonra gelişen Türkçü ve İslâmcı akımlara (Turan düşüncesi ve İslâm birliği) karşılık Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayımlanan *Anadolu Mecmuası*'nın bir çeşit devamı niteliğinde, tarihî başlangıcını 1071 Malazgirt zaferine bağlayan ve Mîsâk-ı Millî sınırları ile yetinen bir Anadolucu milliyetçilik fikrini benimsemiştir.

Derginin inkılâp anlayışı da geçmişi yıkımayıp ondaki değerlerden hızını alan, buna karşılık yabancıları taklide de düşmeyen bir inkılâp telakkisidir. Topçu bunu bir yazısında şu cümle ile ifade eder: "Bizim rönesansımızın müjdecisi, bin küsur yıllık İslâm tefekkür ve ihtirasının metot-

lu düşünüş ve ilim zihniyetiyle birleştiği yerdeki aydınlıkta bulunacaktır" ("İnkılâbımız", *Hareket*, sy. 3, Şubat 1953, s. 12).

Hareket dergisi yayın hayatı süresince aktif politikadan uzak kalmış olduğu gibi fikrî açıdan bile olsa siyasî partilerden herhangi birine destek vermemiştir. Dergi yazarları belirli bir cemaat teşkil etmemekle beraber Nurettin Topçu'nun yaydığı fikirler çerçevesinde "Hareket ekolü" denilebilecek orijinal bir felsefe, ahlâk ve sosyoloji anlayışından bahsedilmiştir (bk. Gündoğan, Türkdogan, Kaçmazoğlu, Kök, Sarıtaş, Ögün, bk. bibl.). 1953'te kapatılan Türk Milliyetçiler Derneği ile aynı yıl açılan Milliyetçiler Derneği genellikle derginin mensupları tarafından kurulmuş ve aynı fikirler paralelinde faaliyet göstermiştir. Siyasî herhangi bir polemige de girmeyen *Hareket* hemen bütün yazılarında sadece felsefe, fikir ve sanat alanlarıyla kendini sınırlamıştır. İlk çıkışından itibaren şiir ve hikâyeye yer verdiği gibi güzel sanatların diğer dalları ve estetik üzerine de pek çok makale bulunmaktadır. İlk dönemlerindeki felsefî ve fikrî ağırlığa karşılık IV. dönemde edebiyat, Topçu'nun ölümünden sonraki son dönemde de edebî, dinî, tasavvufî araştırmalar çoğunluktadır. Ocak-Şubat-Mart 1976 tarihli 112. sayı Nurettin Topçu'nun hâtırasına tahsis edilmiştir.

Kırk iki yıl gibi uzun bir yayın hayatı olan *Hareket*'te, dönemlerine ve başlıca yazarlarına göre kronolojik sıralama ile şu imzalar yer almıştır: Nurettin Topçu, Mehmet Kaplan, Cahit Okur, Hüseyin Batı, Miraç Katırcıoğlu, Lutfü Bornovalı, Ali Münif İslâmoğlu, Remzi Oğuz Arık, Ahmet Kabaklı, Hasan Basri Çantay, Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Ulaş, Ali Nihat Tarlan, Ercümen Konukman, Emin Işık, Ayhan Yücel, Hüseyin Hatemi, Hüsrev Hatemi, Ayhan Songar, Orhan Okay, Ezel Erverdi, Emel Esin, Muzafer Civelek, Yaşar Nuri Öztürk, Mehmet Sılay, Mustafa Kara, Aclan Sayılğan, Cemil Meriç, Ali Bulaç, Abdullah Uçman, Ahmet Debbağöğlu, D. Mehmet Doğan, Dursun Özer, İsmail Kara, Sadettin Elibol, Süleyman Uludağ, Beşir Ayvazoğlu; hikâyeci olarak Jale Baysal, Tarık Buğra, Mustafa Kutlu, Şevket Bulut, Durali Yılmaz; şiirleriyle Zeki Ömer Defne, Halil Soyuer, Gökhan Evliyaoğlu, Ali Rıza Özer, Muhsin İlyas Subaşı, İhsan Sezal, Sadettin Kaplan, Bahattin Karakoç, Mehmet Atilla Maraş.

IV. dönemiyle beraber çoğu kendi yazarlarının telif ve tercüme eserleri olmak üzere kitap yayını da yapan dergi 1967-1975 yılları arasında altmış yedi kitap yayımlamış, bu tarihten sonra faaliyetini Dergâh Yayınları olarak devam ettirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Orhan Türkdoğan, *Ziya Gökalp Sosyolojisinin Bazı Kavramların Değerlendirilmesi*, Ankara 1973, s. 62-72; Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbiâli* (İstanbul 1975), İstanbul 1985, s. 389-392; Muhammet Sarıtaş, *Nurettin Topçu'da Sosyolojik Pedagojik Yapı*, Ankara 1986; Beşir Ayvazoğlu, *İslâm Estetiği ve İnsan*, İstanbul 1989, s. 371-386; Ali Osman Gündoğan, *Blondel'in Felsefesi ve Türkiye'deki Etkisi* (yüksek lisans tezi, 1991), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Süleyman Seyfi Öğün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, İstanbul 1992; Hüseyin Öztürk, "Nurettin Topçu'da Hareket Düşüncesi", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, İstanbul 1992, s. 118-122; H. Bayram Kaçmazoğlu, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri*, Erzurum 1995, s. 170-187; Mustafa Kök, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*, İstanbul 1995; Nurettin Topçu, "Hareket'in Otuz Yılı", *Hareket*, sy. 37, İstanbul 1969, s. 4-6; Yaşar Yorulmaz – Necmettin Turinay, "Dergilerimiz 2: Hareket", *Ortadoğu Gazetesi*, Ankara 2 Ekim 1975; Asım Yenihaber, "Tebliğ Dergicilik ve Hareket'in 40. Yılı", *Hareket*, sy. 1, İstanbul 1979, s. 57-64; Mehmet Kaplan, "Kırk Yıllık Hareket", a.e., sy. 1 (1979), s. 64-67; Hamza Türkmen, "Hareket Dergisi 1939-1982. Millî İslâm Teorisi ya da Millî Dindarlık", *Hak Söz*, sy. 41-42, İstanbul 1994, s. 48-61; D. Mehmet Doğan, "Hareket", *TDEA*, IV, 106-108.

M. ORHAN OKAY

HAREKET-i ALTMİŞLİ

Osmanlı medrese sisteminde
Sahn-ı Semân ile
Süleymaniye arasındaki
Altmışlı medreselerin ibtidâ-i
altmışlıdan sonraki derecesi
(bk. MEDRESE).

HAREKET-i DÂHİL

Osmanlı medrese sisteminde
ikinci kademeyi oluşturan
dahil medreselerinin
ibtidâ-i dâhilden sonraki derecesi
(bk. MEDRESE).

HAREKET-i HÂİRİC

Osmanlı medrese sisteminde
ilk kademeyi oluşturan
haric medreselerinin
ibtidâ-i hâiricden sonraki derecesi
(bk. MEDRESE).

HAREKET ORDUSU

Otuzbir Mart Vak'ası'nı
bastırmak üzere
Selânik'ten İstanbul'a gelen ordu.

23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilânından sonra hükümetin her işine karşı İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin basıncı tutumuna karşı oluşan muhalefetle cemiyet arasındaki mücadele Otuzbir Mart Vak'ası'nın meydana gelmesine sebep olmuştu (31 Mart 1325/13 Nisan 1909). Bir süre önce Meşrutiyet'i korumak üzere Selânik'ten getirtilerek Taşkış-la'ya yerleştirilen avcı taburlarının isyanı ile başlayan olaylar Selânik'te duyulur duyulmaz, Üçüncü Ordu kumandanlığı ve Rumeli umum müfettişliği görevinde bulunan birinci ferik Mahmud Şevket Paşa başkanlığında yapılan toplantıda Rumeli'den gönderilecek bir ordu ile isyanın bastırılmasına karar verilmişti. Toplantıda İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile ortaklaşa hareket edilmesi ve 14 Nisan 1909 günü Selânik Hürriyet Meydanı'nda bir miting yapılarak kamuoyunun da harekete geçirilmesi kararlaştırılmış, bunun üzerine Türk, Rum, Sırp, Arnavut, Bulgar, Ulah, Makedon, Ermeni ve yahudilerden oluşan 20-30.000 kişilik bir kalabalıkla yapılan miting, "Silâh başına arş İstanbul'a!" sloganı ile sona ermişti. Bu sırada, Otuzbir Mart Vak'ası'ndan sonra İstanbul'dan kaçan İttihatçılar da Selânik'te bulunuyor ve 1908 inkılabını yapan subaylarla bir araya gelerek isyanı bastırmanın yollarını araştırıyorlardı. Mahmud Şevket Paşa, Selânik İttihat ve Terakkî Cemiyeti yoluyla Edirne'de bulunan II. Ordu kumandanı Ferik Sâlih Paşa ile temas kurarak İkinci ve Üçüncü ordulardan müteşekkil bir ordu hazırlanmasını teklif etti. İstanbul'a sevkedilecek ordu iki mürettep firkadan oluşacaktı. Selânik'ten gönderilecek tümen ve gönüllülerden oluşan birliklerin kumandanı Ferik Hüseyin Hüsnü Paşa, erkâniharbi Kolağası Mustafa Kemal, Edirne'den hareket edecek birliklerin kumandanı Mirlivâ Şevket Turgut Paşa, erkâniharbi Kolağası Kâzım Karabekir olacak ve bu mürettep ordu Mahmud Şevket Paşa'nın emrinde bulunacaktı. Orduya Hareket Ordusu adı Kolağası Mustafa Kemal tarafından verildi.

14 Nisan 1909 günü Hareket Ordusu'nun Arnavut, Bulgar, Rum, Sırp, Makedon vb. milletlerden oluşan gönüllü birlikleri yola çıktı. Gönüllüleri idare edenler

arasında Sandanski, Paniça, Çirçis, Kaptan Keta, Krayko gibi Meşrutiyet'ten önce devleti Balkanlar'da uğraştıran çete reisleri yanında Resneli Niyâzi, Eyüp Sabri gibi önde gelen Meşrutiyetçiler de bulunuyordu. "İttihâd-ı anâsır" düşüncesinden hareket eden İttihat ve Terakkî Cemiyeti, mümkün olduğu kadar çeşitli milletlerden gönüllüleri orduya almayı uygun görmüş, ayrıca Hareket Ordusu'nun İstanbul'a yürüdüğü bir sırada askerî gücün Rumeli'de zayıflamasından dolayı çetelerin gönüllü adıyla ordunun bünyesine alınarak kontrol altında tutulması düşünülmüştü.

Binbaşı Muhtar Bey kumandasındaki ilk öncü birliğinin 15 Nisan 1909 akşamı Selânik'ten hareket edip 16 Nisan'da Çatalca'ya geliş hükümeti telaşa düşürdü. Durum mecliste görüşülerek ordunun Çatalca'da kalması için çareler aranmaya başlandı. Tophâne-i Âmire Nâzırı Ferik Hurşid Paşa, Erkâniharp Mirlivâsi Memduh Paşa, Halep mebusu Nâfi Paşa, Üsküp mebusu Said Efendi, Rize mebusu Ahmed Bey ve Dersvekili Hâlis Efendi'den oluşan bir heyet askere nasihat için Çatalca'ya gönderildi. Bu şekilde askerî İstanbul'a girişi biraz geciktirilmiş oldu. Hükümet ayrıca azınlık mebuslarından bir heyeti Çatalca'ya yolladıysa da bir sonuç alınamadı. Bu sırada İttihatçılar, ülkenin her tarafından gönderdikleri telgraflarla Tevfik Paşa'nın sadâretten uzaklaştırılıp yerine Hilmi Paşa'nın getirilmesini istiyorlardı. Ayrıca İstanbul'daki askere ve Rumeli'den gelen orduya karşı yapılan propagandalar, her iki tarafı psi-

Hareket Ordusu kumandanı Mahmud Şevket Paşa ile kurmay heyeti

